

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Навчально-науковий інститут культури і мистецтв

Кафедра хореографії та спортивних дисциплін

Корчик Олексій Олександрович

**КОНТЕМПОРАРІ ДЕНС ЯК ФЕНОМЕН
СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ:
ІНТЕГРАЦІЯ ТРАДИЦІЙ І ІННОВАТОРСТВА**

Спеціальність: 024 Хореографія

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

Ткаченко І. О. Ткаченко,
кандидат педагогічних наук, доцент
« 3 » грудня 2025 року

Виконавець

Корчик Корчик О. О.
« 3 » грудня 2025 року

Суми 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ КОНТЕМПОРАРІ ДЕНСУ	7
1.1. Поняття і сутність контемпорарі денс	7
1.2. Становлення та розвиток контемпорарі денсу	16
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. КОНТЕМПОРАРІ ДЕНС В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКОГО ТА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	29
2.1. Сучасні митці контемпорарі денсу (Вільям Форсайт, Акрам Хан, Вейн МакГрегор)	29
2.2. Контемпорарі денс у системі вищої освіти Європи: навчальні програми та підходи.....	44
Висновки до розділу 2.....	48
ВИСНОВКИ	50
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Актуальність теми. Світ мистецтва завжди перебував у стані динамічних змін, адже кожна епоха приносила нові ідеї, техніки та форми вираження. Контемпорарі денс – яскравий приклад такого процесу, адже він не лише увібрав у себе традиції класичного та модерного танцю, а й постійно трансформується, реагуючи на виклики сучасності. У ХХІ столітті представлений напрям утвердився як унікальне явище, що виходить за межі звичного розуміння танцю, поєднуючи фізичний рух, театральне мистецтво, імпровізацію, акробатику та цифрові технології.

Сьогодні контемпорарі денс відіграє важливу роль у мистецько-освітньому просторі, адже він не просто навчає техніці, а формує цілісне розуміння тіла, руху та простору. Його відкритість до експериментів і синтезу різних жанрів дозволяє хореографам розширювати власні межі, шукати нові форми вираження та інтегрувати знання з інших сфер – від психології до технологій віртуальної реальності.

Актуальність теми також зумовлена тим, що сучасний мистецько-освітній процес вимагає нових підходів до викладання танцю. В умовах глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій традиційні методики вже не є достатніми. Контемпорарі денс пропонує гнучкість, адаптивність та міждисциплінарність, які необхідні для формування сучасного артиста – не лише виконавця, а й творця, здатного працювати в різних мистецьких контекстах. Крім того, контемпорарі денс має значний соціокультурний вплив. Він стає інструментом самовираження, комунікації та рефлексії над суспільними процесами. Численні хореографічні постановки сьогодення підіймають важливі теми, такі як екологія, ідентичність, тілесність, інклюзивність, розширюючи межі не лише танцю, а й суспільного дискурсу.

Таким чином, дослідження контемпорарі денсу як феномену сучасного мистецько-освітнього простору є необхідним для розуміння його ролі в сучасній культурі. Інтеграція традицій і новаторства в цьому стилі

відкриває нові можливості як для хореографічної освіти, так і для мистецтва загалом, формуючи нову генерацію митців, які поєднують технічну майстерність, креативність і здатність до глибокого художнього осмислення світу.

У контексті висвітлення проблем нашого дослідження вагомими стали праці українських науковців (М. Погребняк [10], Н. Федотова [19], О. Хендрик [20]), в яких деталізовано поняття контемпорарі денс. Цінності набули роботи в яких висвітлюються окремі аспекти естетичних та філософських основ контемпорарі танцю (Н. Федотова [17]), а також культурологічні аспекти (Н. Федотова [18]). Проблему історичного становлення контемпорарі денсу, зокрема в рамках танцю модерн презентує О. Чаус [23]. Контемпорарі денс як складова балетмейстерського мистецтва стала об'єктом наукового пошуку Д. Шарикова [25].

До питань контемпорарі денсу в межах освітнього процесу звертаються К. Бортник та О. Хендрик у праці «Застосування експериментальних практик танцю контемпорарі в підготовці магістрів-хореографів» [1].

Водночас аналіз наукової думки надає підстави стверджувати, що термінологічний апарат, історичні процеси розвитку контемпорарі денсу, а також його феномен в мистецько-освітньому просторі не був предметом цілісного дослідження. Саме тому, вибором теми нашого дослідження є: *«Контемпорарі денс як феномен сучасного мистецько-освітнього простору: інтеграція традицій і інноваторства»*.

Мета дослідження – висвітлення контемпорарі денс як феномену сучасного мистецько-освітнього простору, виявлення його специфіки, механізмів інтеграції традицій і новаторства та визначення його впливу на формування сучасних хореографічних практик.

Мета роботи передбачає виконання таких завдань:

1. розглянути поняття і сутність контемпорарі денсу;
2. охарактеризувати становлення та розвиток контемпорарі денсу;

3. представити творчість Вільяма Форсайта, Акрама Хана, Вейн МакГрегора та з'ясувати їх вплив на контемпорарі денс;
4. розкрити особливості контемпорарі денсу в системі вищої освіти Європи.

Об'єкт дослідження – контемпорарі танець.

Предмет дослідження – контемпорарі денс як феномен сучасного мистецько-освітнього простору: інтеграція традицій і інноваторства.

Для реалізації поставлених завдань та досягнення мети дослідження в роботі використано комплекс *методів*, а саме:

- загальнонаукові – *аналіз, синтез, узагальнення, систематизація*, які застосовувалися з метою розробленості проблеми досліджуваного феномену;
- конкретно-наукові – *термінологічний аналіз та інтерпретація*, що використовувались задля з'ясування поняттєвого апарату нашого дослідження та надання власної дефініції; *історико-генетичний та ретроспективний аналіз*, які надали можливість з'ясувати процеси становлення та розвитку контемпорарі денсу;
- *порівняльно-зіставний аналіз*, що застосовувався з метою виокремлення ключових особливостей контемпорарі денсу в європейській системі вищої освіти.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що здійснено комплексне дослідження в межах якого висвітлено проблему контемпорарі денс як феномену сучасного мистецько-освітнього простору, виявлено його специфіки, механізмів інтеграції традицій і новаторства та визначення його впливу на формування сучасних хореографічних практик; *конкретизовано й уточнено* поняття і сутність контемпорарі денсу; охарактеризовано становлення та розвиток контемпорарі денсу; розглянуто творчість Вільяма Форсайта, Акрама Хана, Вейн МакГрегора та з'ясовано їх вплив на контемпорарі денс; розкрити особливості контемпорарі денсу в системі вищої освіти Європи.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що основні положення щодо контемпорарі денсу як феномена сучасного мистецько-освітнього простору можуть бути використані у створенні новітніх програм на навчальних планів, що відповідають європейським стандартам; в освітньому процесі закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців хореографії; у процесі оновлення змісту існуючих начальних курсів, їх окремих тем. Джерельна база та матеріали роботи можуть бути використані науковцями суміжних галузей, науково-педагогічними працівниками, які забезпечують підготовку фахівців хореографії, здобувачами; керівниками хореографічних колективів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися:

- на засіданнях кафедри хореографії та спортивних дисциплін Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка (протокол № 4 від 13 листопада 2025 р.);
- на V Студентській науковій конференції «Культура і мистецтво: актуальні дискурси» (Корчик О.О. Контемпорарі денс: сучасний стан. *Культура і мистецтво: актуальні дискурси: матеріали V Студентської наукової конференції* (25 жовтня 2024 року). Суми, 2024. С. 116 – 118);
- у щорічному збірнику студентських наукових праць «Мистецькі пошуки» (Ткаченко І. О., Корчик О. О. Інтеграція традицій та новаторства в контемпорарі денс. *Мистецькі пошуки*. 2025. № 2 (21). С. 88 – 94).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел. У магістерському дослідженні представлено дві таблиці. Загальний обсяг роботи становить 57 сторінок (основний текст – 56 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ КОНТЕМПОРАРІ ДЕНСУ

У першому розділі розглянуто поняття і сутність контемпорарі денс, охарактеризовано становлення та розвиток контемпорарі денсу.

1.1 Поняття і сутність контемпорарі денс

Контемпорарі денс є феноменом сучасного мистецько-освітнього простору, що інтегрує традиційні та інноваційні підходи до тілесного вираження. Як форма сценічного мистецтва, він поєднує елементи класичного балету, модерну, постмодерну, імпровізації та соматичних практик, що надає йому глибокого філософського та культурного змісту. Дослідження поняття, сутності та філософії контемпорарі денс дозволяє розкрити його багатогранність і значення в сучасному світі.

На підставі аналізу та узагальнення іноземних джерел ми мали змогу з'ясувати, термін «контемпорарі денс» (contemporary dance) у словниках і наукових джерелах трактується по-різному залежно від контексту. Так, керуючись таблицею 1.1. «Дефініція «контемпорарі денс» у словниках» нами було встановлено, що Оксфордський словник танцю визначає контемпорарі денс як стиль сценічного мистецтва, що вирізняється експресивністю та гармонійним поєднанням елементів різних танцювальних напрямів, зокрема модерну, джазу, ліричного танцю та класичного балету. Його характерними рисами є пластичність і природність рухів, активне використання роботи з підлогою, динамічні зміни рівнів та просторових малюнків. Значну увагу в цьому стилі приділяють не лише технічному виконанню, а й глибокому емоційному наповненню, що досягається через імпровізацію, взаємодію з музикою та індивідуальну інтерпретацію руху виконавцем [43].

Натомість, американська компанія Merriam-Webster [40], відома як один із провідних видавців словників та довідкової літератури, визначає

контемпорарі денс як танцювальний стиль, що сформувався в середині XX століття у відповідь на жорстку регламентованість класичного балету. Цей напрям поєднує в собі технічні елементи модерн-танцю, а також запозичує рухові принципи з інших танцювальних систем, включаючи імпровізацію, природну пластику тіла, використання ваги та гравітації. Контемпорарі денс прагне розширити можливості тілесної виразності, інтегруючи як академічні, так і експериментальні підходи до руху, що дозволяє танцівникам максимально індивідуально інтерпретувати хореографічний матеріал.

Таблиця 1.1.

Дефініція «контемпорарі денс» у словниках

Джерело	Мова оригіналу	Переклад
Oxford Dictionary of Dance	Contemporary dance is a style of expressive dance that combines elements of several dance genres including modern, jazz, lyrical, and classical ballet. It is characterized by fluid movements, floor work, and an emphasis on expression and improvisation	Контемпорарі денс – це стиль експресивного танцю, що поєднує елементи кількох жанрів, зокрема модерну, джазу, ліричного та класичного балету. Його особливостями є плавні рухи, робота з підлогою та акцент на виразність і імпровізацію.
Merriam-Webster Dictionary	A style of dance that developed in the mid-20th century as a reaction against the rigidity of classical ballet, incorporating elements from modern dance and other movement techniques.	Стиль танцю, що виник у середині XX століття як реакція на жорсткість класичного балету, включаючи елементи модерн-танцю та інших рухових технік.
Cambridge Dictionary	A dance form that combines different styles and techniques and is often performed to express emotions or tell a story.	Форма танцю, яка поєднує різні стилі та техніки й часто виконується для вираження емоцій або розповіді історії.

Систематизовано автором [43; 40; 27].

У Кембріджському словнику контемпорарі денс визначається як танцювальна форма, що синтезує різноманітні стилі та техніки, створюючи широкий простір для експресії та індивідуальної інтерпретації руху [27]. Цей стиль не обмежується жорсткими канонами, а натомість спрямований на передачу емоційного змісту та розповідь історії через пластичність тіла, динамічні зміни темпу, рівнів і просторових малюнків. Контемпорарі денс дозволяє танцівникам експериментувати з рухом, поєднуючи традиційні та інноваційні підходи, використовуючи імпровізацію, дихання, роботу з вагою та гравітацією, що робить його гнучким засобом художнього самовираження.

На основі застосування загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження нами було розроблено таблицю 1.2. «Дефініція «контемпорарі денс» науковцями» (див. табл. 1.2).

Доведено, Сьюзен Ау в своїй праці «Балет і сучасний танець» розглядає контемпорарі денс як динамічне, постійно змінюване мистецтво, що чутливо реагує на сучасні культурні та художні тенденції. Вона підкреслює його здатність інтегрувати широкий спектр рухових лексик, поєднуючи елементи класичного балету, модерну та традиційних танцювальних практик різних народів світу [47].

Натомість, Саллі Бейнс у науковій праці «Терпсихора в кросівках» акцентує увагу на тому, що контемпорарі денс є природним продовженням постмодерного танцю. Він відходить від традиційної технічної строгості, віддаючи перевагу буденним, органічним рухам, спонтанності та експериментальному підходу до створення хореографії. Вона наголошує, що цей стиль часто використовує імпровізацію як ключовий метод виразності та дослідження можливостей тіла [46].

Джудіт Лінн Ханна у своїй праці «Танцювати – це по-людськи» розглядає контемпорарі денс як фузію різних танцювальних технік, що поєднує традиційні та інноваційні підходи. Вона підкреслює, що цей стиль виходить за межі усталених рухових схем, досліджуючи весь спектр

можливостей людського тіла, його пластичність, емоційну виразність і зв'язок з простором [34].

Таблиця 1.2.

Дефініція «контемпорарі денс» науковцями

Джерело	Мова оригіналу	Переклад
Susan Au «Ballet and Modern Dance» (Сьюзен Ау «Балет і сучасний танець»)	Contemporary dance is a continually evolving art form that reflects current cultural and artistic trends, incorporating diverse movement vocabularies from ballet, modern dance, and global dance traditions.	Контемпорарі денс – це постійно змінюване мистецтво, яке відображає сучасні культурні та художні тенденції, інтегруючи різноманітні рухові лексики з балету, модерну та світових танцювальних традицій.
Sally Banes «Terpsichore in Sneakers» (Саллі Бейнс «Терпсихора в кросівках»)	Contemporary dance, as an outgrowth of postmodern dance, often prioritizes pedestrian movement, spontaneity, and experimental approaches to choreography.	Контемпорарі денс, як продовження постмодерного танцю, часто надає перевагу буденним рухам, спонтанності та експериментальному підходу до хореографії.
Judith Lynne Hanna «To Dance Is Human» (Джудіт Лінн Ханна «Танцювати – це по-людськи»)	A fusion of dance techniques that embraces both tradition and innovation, contemporary dance challenges conventional movement patterns and explores the full range of human motion and emotion.	Фузія танцювальних технік, що охоплює як традиції, так і новаторство; контемпорарі денс кидає виклик усталеним руховим схемам і досліджує весь спектр людського руху та емоцій.

Систематизовано автором [47; 46; 34].

Отже, керуючи думками іноземних науковців можемо стверджувати, що контемпорарі денс є багатогранним феноменом, що поєднує міждисциплінарний підхід, експериментальність та синтез різних технік. Його унікальність полягає у свободі самовираження, здатності трансформуватися відповідно до сучасних тенденцій та глибокій емоційній наповненості руху.

Задля з'ясування поняттєвих та стильових особливостей контемпорарі денсу варто зауважити на дослідженнях українських науковців. Так, актуальності набуває робота Н. Федотова «Поняття «Contemporary Dance» (танець контемпорарі): культурологічні, філософські та мистецтвознавчі підходи», де автор наголошує, танець контемпорарі здобув значну популярність і зайняв важливе місце серед сучасних напрямів хореографічного мистецтва. Він має широку аудиторію прихильників і визнається не тільки як важливе сценічне явище, а й як важлива культурно-мистецька практика. Оскільки контемпорарі денс охоплює широкий спектр стилістичних і технічних підходів, у наукових дослідженнях часто спостерігаються термінологічні розбіжності, що відображають різноманітність розуміння цього танцю. Основні підходи до визначення танцю контемпорарі включають його трактування як авангардної форми хореографічного мистецтва, яка розвинулася з танцю модерн, а також як драматичного віртуозного танцю, що виник у взаємодії з балетом і джазом. Крім того, контемпорарі часто розглядається як інтелектуальний танець, що з'явився в Європі та Америці, поєднуючи різні техніки та методики і виступаючи як інструмент для розвитку фізичних і когнітивних можливостей танцівника [19].

У цьому контексті ми підтримуємо позицію, що контемпорарі денс є унікальним напрямом хореографії, що сформувався наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в Європі та Америці. Він базується на різноманітних техніках і методиках, які сприяють розвитку тіла, підвищенню усвідомленості танцівника та створенню індивідуальної хореографічної мови. Цей стиль танцю не лише розвиває фізичні аспекти виконавця, але й допомагає розкрити глибші, інтелектуальні та емоційні аспекти самовираження через рух.

В іншій праці Н. Федотової «Естетико-філософські основи танцю контемпорарі» констатується танець контемпорарі як інтелектуальний хореографічний напрям, який є потужним інструментом для

самоусвідомлення та саморефлексії в контексті сучасної культури. Однією з ключових характеристик контемпорарі денс є тілесність, що виникає як результат прагнення встановити зв'язки між історико-культурними трансформаціями ставлення до людського тіла. Основи естетико-філософської концепції контемпорарі танцю спираються на ідеї та підходи, закладені фундаторами сучасного танцю, починаючи з модерну. Серед основних діячів, що започаткували нові філософські течії в танці, Н. Федотова виокремлює таких хореографів, як Айседора Дункан, Доріс Хамфрі, Рудольф фон Лабан, Мерс Каннінгем, Джордж Скінер, Твіла Тарн, Стів Пакстон, Доріс Замбрано та інші.

Авторка зауважує, філософський підхід до танцю, який запропонували ці хореографи, зводиться до ідеї цілісності та єдності людини і світу, де танець служить важливим засобом вираження внутрішньої гармонії. Вони прагнули відстояти принципи злиття різних філософських течій, зокрема дзен-буддизму, з танцювальними практиками. Вони проголосили пріоритет загальнолюдських цінностей, підкреслюючи важливість усвідомлення власного тілесного існування. Життєствердний сенс естетичної культури був зосереджений на гармонійному розвитку особистості, де танець виступав як шлях до досягнення цієї гармонії. Техніки контемпорарі танцю спрямовані на розвиток соматичного досвіду, удосконалення тілесності, що, в свою чергу, сприяє формуванню тілесно-орієнтованої філософії танцю, де важливу роль відіграє взаємодія фізичного і духовного аспектів людини [17].

Натомість, українська дослідниця О. Хендрик у праці «Поняття contemporary dance та композиції його хореографічного тексту» визначає ключові характеристики поняття «контемпорарі денс» та аналізує складові елементів, внутрішніх процесів, зв'язків і тенденцій композиції його хореографічного тексту. Наукиня констатує, розвиток навичок композиції хореографічного тексту в контемпорарі денс є важливим аспектом експериментального пошуку, що включає видозміни, трансформації та синтез

рухів. Культивування у майбутніх хореографів уміння переосмислювати сутність танцю, з урахуванням власної історії та культурних контекстів, а також акцент на його індивідуалізації, стають важливими складовими сучасної естетики контемпорарі денс. Цей процес сприяє створенню танцю, який відображає не лише технічну майстерність, а й глибокий культурно-особистісний зміст [20].

Застосовуючи термінологічний аналіз ми з'ясували термін «контемпорарі денс» (contemporary dance) походить від англійського слова «contemporary» – «сучасний», що підкреслює його належність до новітніх хореографічних тенденцій. Його формування розпочалося в середині XX століття як реакція на жорсткі канони класичного балету та модерну. На відміну від традиційних технік, контемпорарі денс орієнтується на природні рухи тіла, використання сили тяжіння, імпульсів та експресивності, що дозволяє танцівникам вільно висловлювати свої емоції та ідеї.

Наголосимо, сутність контемпорарі денс як сучасного мистецького феномена полягає в його гнучкості, адаптивності та відкритості до інновацій, що дозволяє цьому напряму постійно еволюціонувати. Він виходить за межі традиційних танцювальних канонів, інтегруючи як усталені техніки, так і новітні експериментальні підходи [21].

На основі порівняльно-зіставного та структурного аналізу нами було виокремлено основні характеристики контемпорарі денс, які включають:

- імпровізацію як метод дослідження руху – використання спонтанних рухових рішень дозволяє створювати унікальний руховий матеріал, що відображає індивідуальність виконавця та його взаємодію з простором, музикою і власним тілом;
- анатомічно природний рух – ґрунтується на принципах біомеханіки людського тіла, що сприяє ефективності та економії руху, мінімізує зайве м'язове напруження та сприяє органічному переходу між руховими фазами;

- взаємодію з простором, силою тяжіння та кінетичною енергією – танцівники активно використовують падіння, котіння, обертання, балансування та інерційні рухи, що дозволяє урізноманітнити динаміку танцю та створювати багаторівневі композиції;
- експериментальність та міждисциплінарність – контемпорарі денс взаємодіє з іншими мистецькими формами, такими як театр, перформанс, відеоарт, цифрові технології, що розширює його виражальні можливості;
- індивідуальність виразу та рухова свобода – відсутність суворих стилістичних обмежень дозволяє кожному танцівнику сформувати власний унікальний руховий почерк, що базується на особистих відчуттях, емоціях і досвіді [29].

Таким чином можемо говорити, що контемпорарі денс є багатовимірним явищем, котре поєднує традицію та новаторство, академізм і експеримент, тілесну фізику та емоційну експресію. Він не лише розширює межі танцювальної пластики, а й відкриває нові можливості для самовираження та комунікації через рух.

Аргументуємо, контемпорарі денс виступає не просто танцювальним стилем. Він відображає глибокі філософські концепції, що формують його художню сутність. Контемпорарі денс зосереджується на дослідженні руху як засобу комунікації, самопізнання та вираження емоційних і соціокультурних ідей. Як наслідок, філософія контемпорарі денс ґрунтується на окремих принципах, а саме:

- голістичний підхід до тіла – людське тіло розглядається не як механічний інструмент для виконання рухів, а як єдина цілісна система, здатна до виразності, адаптації та спонтанної імпровізації. Контемпорарі денс враховує взаємозв'язок фізичних, емоційних і когнітивних процесів, що дозволяє танцівникам глибше усвідомлювати себе та свій руховий потенціал;

- поєднання внутрішнього та зовнішнього простору – даний стиль працює з тілесними відчуттями, диханням, емоційним станом танцівника, які гармонійно інтегруються у зовнішню форму руху, створюючи природну пластику та індивідуальну танцювальну лексику;
- феноменологічний підхід до руху – контемпорарі денс досліджує рух через його безпосереднє переживання та сенсорне сприйняття, як танцівником, так і глядачем. Останнє дозволяє кожному руху набувати унікального значення залежно від контексту, наміру виконавця та взаємодії з простором і музикою;
- інтеграція традицій і новаторства – цей стиль вбирає в себе елементи класичних і народних технік, модерн-танцю, імпровізації та експериментального перформансу. Він постійно еволюціонує, адаптуючи нові методи й технології, такі як мультимедійні проєкції, інтерактивні інсталяції та цифрові платформи;
- інклюзивність і доступність – відсутність суворих канонів щодо фізичних параметрів, віку чи рівня підготовки виконавця робить контемпорарі денс відкритим для широкого кола людей. Він надає можливість самовираження незалежно від фізичних особливостей, що сприяє його популярності в соціальних, терапевтичних і освітніх програмах [24; 28].

Таким чином, філософія контемпорарі денс базується на глибокому розумінні тіла, простору й руху як способу комунікації та самовираження. Це не просто техніка, а форма мистецької рефлексії, що відкриває безмежні можливості для індивідуального та колективного творчого досвіду.

Отже, розглядаючи поняття і сутність контемпорарі денс ми дійшли висновку, останній є не лише формою мистецького самовираження, а й засобом глибокого дослідження людського тіла та його взаємодії з навколишнім світом. Його унікальність полягає у відкритості до нових ідей,

експериментів та синтезу різних мистецьких і наукових підходів. Як філософське явище, контемпорарі денс сприяє розвитку творчого мислення, естетичного сприйняття та тілесної свідомості, що робить його важливим елементом сучасного мистецького і освітнього простору.

На підставі теоретичного пошуку та аналізу широкого кола джерел ми пропонуємо власний термін контемпорарі денс. Отже, **контемпорарі денс** – *це сучасний сценічний танцювальний стиль, що поєднує елементи класичного балету, модерну, джазу, інших рухових технік, що характеризується пластичністю, свободою вираження, активним використанням роботи з підлогою, імпровізацією та індивідуальним підходом до руху.*

Контемпорарі денс постійно розвивається, інтегруючи нові тенденції та впливи з різних культур і мистецьких напрямів, що робить його універсальним засобом художньої комунікації та самовираження.

1.2. Становлення та розвиток контемпорарі денсу

Задля більш фундаментального висвітлення проблеми нашого дослідження вважаємо за вагоме звернутись до витоків, процесу становлення та розвитку контемпорарі денс. Зазначимо, контемпорарі денс являється стилем сучасного танцю, який виник у середині XX століття як синтез елементів модерн-танцю, класичного балету та постмодернізму. Його характерними рисами є свобода рухів, виразність, імпровізація та інтерактивність з простором, музикою і власним тілом.

Історико-генетичний та ретроспективний аналіз надають можливість стверджувати, початки контемпорарі денс формувалися ще на межі XIX–XX століть, увібравши в себе різноманітні хореографічні, філософські та культурні впливи. Його поява стала результатом змін у мистецтві, суспільстві та науці, які зумовили пошук нових форм вираження через рух.

Однією з ключових передумов виникнення контемпорарі денсу було прагнення відійти від жорстких канонів класичного балету. Хореографи

почали відмовлятися від строгої симетрії, регламентованої техніки та використання пуантів, віддаючи перевагу природності, експресивності та індивідуальності руху.

Ми стверджуємо, що виникнення контемпорарі денсу стало наслідком змін у хореографічному мистецтві кінця XIX – початку XX століття, зумовлених прагненням до природності руху, свободи вираження та відходу від канонів класичного балету. Класичний балет, з його жорсткими технічними вимогами, симетрією та штучністю, перестав відповідати новим естетичним ідеалам. Хореографи почали шукати більш органічні способи руху, що ґрунтувалися на природності, виразності та індивідуальності [22].

Більш того, на початку XX століття зародився танець модерн, який став основою для подальшого розвитку контемпорарі денсу. Танцівники та хореографи, такі як Айседора Дункан, Марта Грем, Доріс Хамфрі, Мерс Каннінгем, запровадили принципи вільного руху, динамічного використання простору та експериментальних технік. Акцентуємо увагу на тому, що саме Айседора Дункан запропонувала новий підхід до танцю, відмовившись від пуантів та корсетів. Вона використовувала природні рухи, натхненні античністю та природою, підкреслюючи внутрішню свободу танцівника. Натомість, Луї Фуллер експериментувала зі світлом, тканиною та формою, створюючи унікальні візуальні образи, які розширили можливості сценічного танцю [12; 39; 41].

Керуючись історичним методом дослідження, а також використовуючи порівняльно-зіставний та структурний аналіз ми стверджуємо, контемпорарі денс сформувався під впливом танцю модерн, який виник як відповідь на соціальні зміни та пошук нових форм виразності. Він поєднав у собі інноваційні техніки та концепції провідних хореографів того часу, зокрема емоційну глибину та динаміку руху, роту з балансом і гравітацією, використання ваги тіла та драматизму руху. Так, наприклад, ідеї Марти Грем були запозичені контемпорарі денсом щодо принципу

«contraction and release» – роботи з диханням, напругою та розслабленням, що дозволяє виражати глибокі емоційні стани [45].

Ідеї Доріс Хамфрі, яка розробила техніку «fall and recovery», засновану на використанні сили тяжіння, додають контемпорарі денсу природності руху та драматизму. Доведено, в танці модерн Хосе Лімон акцентував увагу на пластичності та використанні ваги тіла для створення потужних, емоційно- насичених рухів. Аналогічне запозичення ми прослідковуємо і в контемпорарі денс.

Отже можемо стверджувати, від танцю модерн контемпорарі денс увібрав у себе драматичний підхід до руху, роботу з вагою, балансом, ризиком і внутрішнім імпульсом. Він став засобом вираження емоцій і концептуальних ідей, що відійшли від суто естетичної краси руху, властивої класичному балету. Контемпорарі денс поєднав у собі відкритість до експериментів, індивідуальне самовираження та використання новаторських технік, що дозволяють танцювальній мові постійно розвиватися.

Звертаючись до проблеми становлення та розвитку контемпорарі денсу варто сфокусувати свою увагу на участі саме постмодерн танцю в даному процесі. Констатуємо, постмодерн-танець, який виник у 1960-х роках ХХ століття як реакція на традиційні форми танцю, став визначальним чинником у розвитку контемпорарі денсу. Його представники намагалися деконструювати усталені технічні канони, відкрити нові способи взаємодії тіла з простором і часом, а також розширити межі танцювальної виразності. Саме такі новаторські підходи суттєво вплинули на формування контемпорарі денсу, який став синтезом традиційного та експериментального підходів до руху [11].

Постмодерн-танець сформувався як логічне продовження танцю модерн, проте його головною відмінністю стала радикальна відмова від усталених канонів руху, традиційної наративності та емоційного драматизму. Представники цього напрямку, серед яких Івонн Райнер, Тріша Браун, Стів Пекстон та інші, не лише заперечували класичні принципи сценічного танцю,

а й активно впроваджували нові концепції, що базувалися на ідеях мінімалізму, випадковості, імпровізації та використання природних, повсякденних рухів у хореографічній практиці [44].

Однією з ключових рис постмодерн-танцю стало прагнення до деконструкції традиційної форми танцювального висловлення, що виявилось у використанні нестандартних просторових рішень, експериментів із вагою тіла, падінням та контактом із партнером або навколишнім середовищем. Зокрема, Стів Пекстон, засновник контактної імпровізації, розвинув ідею фізичного діалогу між танцівниками, що стало новаторським підходом до взаємодії руху і гравітації.

Завдяки сміливим експериментам постмодерністів було закладено фундамент для подальшого розвитку контемпорарі денсу, який інтегрував у свою структуру як технічні напрацювання модерну, так і свободу тілесного вираження, характерну для постмодерністського підходу. Саме такі новаторські пошуки дозволили танцю вийти за межі традиційної сцени та адаптуватися до різних контекстів сучасного мистецького простору.

Одним із найвагоміших внесків постмодерн-танцю стало створення контактної імпровізації – унікальної техніки, що ґрунтується на фізичній взаємодії між двома або більше танцівниками через обмін вагою, дотик, рівновагу та чутливість до руху партнера. Так, Стів Пекстон сформулював основні принципи довільного дослідження руху через фізичний контакт, які не лише змінили підхід до партнерської роботи, а й стали невід'ємною частиною сучасного контемпорарі денсу. Як наслідок, контактна імпровізація відкрила нові можливості для тілесного вираження, дозволяючи танцівникам відмовитися від жорстко фіксованих схем і замість цього довіряти природній кінетиці тіла, інтуїтивному реагуванню та безперервному діалогу з партнером. Учасники даного процесу навчаються тонко відчувати зміну центру ваги, використовувати силу тяжіння, інерцію, імпульси та миттєву адаптацію до динаміки руху [13].

З'ясовано, завдяки такі методиці було значно розширено танцювальну лексику, урізноманітнено композиційні рішення та змінено саму концепцію сценічного простору – рух став більш органічним, а перехід між позиціями та рівнями тіла набув природної плинності. Контактна імпровізація також вплинула на розвиток перформативних практик, що виходять за межі традиційної сцени, дозволяючи тілу взаємодіяти не лише з партнером, а й із глядачем, архітектурним простором і навіть випадковими елементами довкілля.

Деталізуючи вплив постмодерн-танцю на становлення та розвиток контемпорарі денсу, варто наголосити, що цей напрям став своєрідним маніфестом проти усталених хореографічних норм. Постмодерн-танець відмовився від жорстких технічних вимог, характерних для класичного балету та модерн-танцю, піддаючи сумніву не лише необхідність віртуозної техніки, а й саму структуру постановочного танцю.

Хореографи цього напрямку (Івонн Райнер, Тріша Браун, Стів Пекстон та інші) експериментували з природністю руху, повсякденними жестами, випадковими комбінаціями та принципами випадковості, що дозволило значно розширити межі танцю як мистецької форми. Вони прагнули створити хореографію, яка була б доступною та органічною, уникаючи театрального пафосу, драматичної експресії та надмірної формалізації. Останнє сприяло появі нових методів роботи з тілом, зокрема використання імпровізації, взаємодії з гравітацією та залучення нестандартних рухових зразків [38].

Керуючись порівняльно-зіставним аналізом можемо стверджувати, в контемпорарі денсі такі ідеї трансформувалися у поєднання академічної техніки з природною пластикою, імпровізаційними методами та дослідженням можливостей людського тіла в різних фізичних і просторових умовах. Танцівники контемпорарі розвинули принципи органічного руху, використовуючи дихання, інерцію, роботу з центром ваги та різні рівні простору для створення багатовимірної хореографічної мови. Таким чином,

контемпорарі денс увібрав у себе ключові знахідки постмодерністів, але водночас інтегрував їх у глибший технічний і концептуальний контекст. Завдяки цьому контемпорарі денс поєднує у собі свободу експерименту з високою тілесною усвідомленістю, відкриваючи нові перспективи для взаємодії між танцівником, простором і глядачем [26].

Звертаючись до проблеми постмодерн-танцю та його значення щодо контемпорарі денсу варто зупинитись на питанні простору та часі. Загалом, постмодерн-танець розширив поняття сценічного простору: танець почали виконувати не лише на сцені, а й у міському середовищі, музеях, галереях та відкритих майданчиках. Такий підхід перейняв і контемпорарі денс, який активно використовує нестандартні просторові рішення та експериментує з різними форматами взаємодії глядача і виконавця. Крім того, постмодерн-хореографи активно працювали з ідеєю випадковості у композиції, що також стало важливим компонентом контемпорарі денсу.

Отже можемо наголосити, що саме постмодерн-танець суттєво вплинув на розвиток контемпорарі денсу, заклавши основи для його відкритості, експериментальності та свободи вираження. Відмова від жорстких стилістичних рамок, контактна імпровізація, використання природних рухів та нестандартний підхід до простору стали ключовими елементами, що визначили еволюцію сучасного танцю. Завдяки цьому контемпорарі денс став унікальним явищем, що поєднує традицію і новаторство, дозволяючи танцівникам безмежно розширювати свої виразні можливості [3].

На основі історичного аналізу нами було з'ясовано, контемпорарі денс пережив значну еволюцію в період з 1980-х до 2000-х років. Цей стиль танцю продовжував розвиватися, вбираючи в себе елементи класичного балету, танцю модерн, постмодерністських підходів, експериментального руху та фізичного театру. Важливими факторами його становлення стали розвиток нових технік, пошук альтернативних форм виразності та активна інтеграція з іншими видами мистецтва.

Доведено, саме в 1980-ті роки відбулося остаточне формування контемпорарі денс як самостійного напрямку. Хореографи почали активно експериментувати з фізичністю руху, глибше досліджуючи можливості людського тіла та його взаємодію з простором. Важливу роль у цьому відіграли Вільям Форсайт, Піна Бауш, Магуї Марен та інші новатори, які поєднували у своїх постановках танець, театральні прийоми, кінетичні експерименти та перформативні практики [12].

Констатуємо, 1980 – 1990-ті роки відзначилися розширенням технічного арсеналу контемпорарі денс. З'явилися нові методики руху, серед яких: контактна імпровізація, реліз-техніка, техніка Форсайта. Так, варто зауважити, контактна імпровізація (Contact Improvisation) – це унікальна форма сучасного танцю, що базується на фізичному контакті між партнерами та їхньому спільному дослідженні руху. Вона була започаткована у 1970-х роках американським хореографом Стівом Пакстоном і розвивалася завдяки Ненсі Старк Сміт та іншим танцівникам. Головні принципи цього напрямку включають використання ваги тіла, дотиків, імпульсів, рівноваги, а також інтуїтивну реакцію на рух партнера. Початкові корені контактної імпровізації виникли в контексті постмодерного танцю, який прагнув звільнитися від традиційних канонів хореографії. Стів Пакстон, будучи учнем Мерса Каннінгема і дослідником можливостей людського тіла, прагнув створити новий спосіб взаємодії між танцівниками. Його експерименти включали використання принципів айкідо, акробатики та фізики руху, що згодом стало основою контактної імпровізації. Пізніше, Ненсі Старк Сміт, одна з перших учасниць цієї практики, сприяла її популяризації через викладання, публікації та створення журналу «Contact Quarterly», який став важливим ресурсом для спільноти контактної імпровізації [9].

Керуючись порівняльно-зіставним аналізом ми виокремили основні принципи контактної імпровізації, а саме:

- використання ваги – танцівники взаємодіють, передаючи один одному вагу, що створює постійно змінюваний центр рівноваги;

- дотик та чутливість – фізичний контакт є ключовим елементом, що дозволяє танцівникам сприймати імпульси партнера та реагувати на них;
- імпровізація та спонтанність – рухи не є заздалегідь встановленими, вони виникають у процесі взаємодії;
- гравітація та фізичні закони – рухи ґрунтуються на природних силах, таких як інерція, імпульс, тертя та підтримка;
- відсутність домінування – у контактній імпровізації немає чітких ролей «лідера» та «веденого», що робить її демократичною формою танцю [4].

Доведено, контактна імпровізація включає широкий спектр рухових можливостей – від повільних, майже медитативних взаємодій до динамічних акробатичних елементів. Так, серед деяких основних технік контактної імпровізації є: Rolling Point of Contact (рухома точка контакту) – безперервний дотик між тілами, що переміщується в просторі; counterbalance (контрбаланс) – використання взаємної підтримки для створення рівноваги; falling and catching (падіння і ловіння) – робота з гравітацією, коли один танцівник поступається вагою, а інший її приймає; lifts and weight-sharing (підйоми і розподіл ваги) – створення спільного центру ваги.

Наголосимо, сьогодні контактна імпровізація розповсюджена у всьому світі, її практикують у танцювальних студіях, театральних постановках, фестивалях та освітніх програмах. Вона використовується як засіб тілесного самовираження, терапії, дослідження руху та комунікації. Крім того, контактна імпровізація інтегрується в різні напрямки мистецтва, включаючи перформанс, сучасний танець і навіть соціальні ініціативи, що сприяють інклюзії та взаєморозумінню через тілесну взаємодію.

Кінець XX століття змінив уявлення про сучасний танець, і загалом про контемпорарі денс, що зумовило появу нових методів роботи з тілом, рухом і простором. З'явилося два визначних напрямки, які докорінно змінили уявлення про танець і тілесну експресію, – це реліз-техніка, пов'язана з

дослідженням природного руху тіла та його розслаблення (Сюзан Кляйн, Джонатан Борінг), та техніка Форсайта, що базується на принципах геометрії, фрагментації руху й просторової деконструкції (Вільям Форсайт) [8].

З'ясовано, реліз-техніка виникла в контексті постмодерністського танцю та стала відповіддю на класичні методи тренування тіла, що часто були пов'язані з напруженням м'язів і витрачанням зайвої енергії. Однією з ключових ідей цього підходу є дослідження природного руху, взаємодія з силою тяжіння та зменшення м'язової напруги задля досягнення максимальної свободи руху. Сюзан Кляйн, одна з провідних розробниць реліз-техніки, наголошувала на важливості усвідомлення тілесних механізмів та їхнього гармонійного включення в рух. Її метод спрямований на дослідження анатомічно правильного положення тіла, що сприяє зменшенню травматизму та підвищенню ефективності рухів. Натомість, Джонатан Борінг розширив концепцію реліз-техніки, звернувши увагу на кінетику руху, взаємозв'язок між внутрішніми імпульсами та зовнішніми проявами. Відповідно до цього підходу, тіло танцівника взаємодіє з простором через природні імпульси, що виникають у відповідь на гравітаційні сили та внутрішні відчуття. Це дозволяє мінімізувати зусилля і досягати плавності руху без зайвого напруження.

Порівняльно-зіставний та структурний аналіз доводять, якщо реліз-техніка фокусується на природності та розслабленні, то техніка Форсайта кардинально змінює традиційні уявлення про танець через геометричні підходи до побудови рухів. Вільям Форсайт, один із найвидатніших новаторів сучасного танцю, застосував у своїй хореографії принципи деконструкції руху, що дозволило створювати нові способи організації тіла в просторі.

Нами було встановлено, техніка Форсайта ґрунтується на трьох основних аспектах, зокрема:

- геометрія руху – хореограф використовував аналітичний підхід до руху, розглядаючи тіло танцівника як систему, що може формувати нові просторові конфігурації;
- фрагментація руху – традиційні хореографічні фрази розбиваються на окремі елементи, що можуть бути реорганізовані в нові послідовності, створюючи відчуття імпровізації.
- просторова деконструкція – танець Форсайта не підкоряється традиційним правилам сцени; рухи можуть розширюватися за межі звичних осей, створюючи ефект динамічної скульптури [11].

Під таким кутом зору ми можемо стверджувати, Форсайт поєднує класичні балетні принципи з експериментальним підходом, створюючи складні композиції, в яких танцівники працюють не лише з фізичним простором, а й із концептуальним виміром руху. Завдяки цьому його техніка стає потужним інструментом для розширення виражальних можливостей сучасного танцю. Отже, реліз-техніка та техніка Форсайта є двома яскравими проявами сучасної хореографії, зокрема контемпорарі денсу, що по-різному підходять до роботи з тілом і рухом. Реліз-техніка прагне до природності, звільнення від зайвої напруги та використання кінетичної енергії, тоді як техніка Форсайта орієнтована на геометричні принципи, деконструкцію та створення нових просторових форм. Обидва підходи суттєво вплинули на розвиток контемпорарі денсу, відкривши нові можливості для творчості та самовираження танцівників.

Вивчаючи історичні аспекти контемпорарі денсу, зокрема його розвиток на межі XX – початку XXI століття варто зауважити, останній увібрав у себе окремі аспекти Танцювального театру Піни Бауш. Контемпорарі денс запозичив із танцювального театру глибоке поєднання руху та драматургії, що дозволяє створювати яскраві, символічні образи та передавати складні емоційні й філософські ідеї. Під впливом таких видатних

хореографів, як Піна Бауш і Ллойд Ньюсон, контемпорарі інтегрував принципи фізичного театру, використання експресивної жестикуляції, театральної сценографії та роботи з голосом. Цей стиль тяжіє до емоційної щирості та глибини, дозволяючи танцівникам не лише виконувати рухи, а й проживати їх на сцені, залучаючи глядача до співпереживання [2].

Нами було встановлено, в 1990-х роках контемпорарі денс почав набувати все більшої популярності на міжнародному рівні. Європейські танцювальні центри, такі як P.A.R.T.S. (Брюссель), Центр хореографічних досліджень (Монпельє), а також Лондонська школа сучасного танцю стали осередками підготовки нових поколінь танцівників і хореографів. У цей період активно розвивалася співпраця з технологіями: з'явилися мультимедійні проєкти, у яких рух поєднувався з відеопроєкцією, цифровими ефектами та інтерактивними елементами. Роботи Вейна МакГрегора, Дідьє Терассі, Рея Чоуна та інших митців демонстрували унікальні можливості контемпорарі денсу з технологічними інноваціями.

У 2000-х роках контемпорарі денс став невід'ємною частиною світового танцювального ландшафту. Багато країн, де раніше домінували класичні або традиційні форми танцю, почали активно розвивати контемпорарі. Хореографи експериментували з різними стилями, включаючи східні бойові мистецтва, йогу, традиційні танцювальні техніки (фламенко, африканський танець, капоейра) та урбаністичні стилі. Значну роль у популяризації контемпорарі денс відіграли міжнародні фестивалі, такі як ImPulsTanz (Відень), Tanz im August (Берлін), Jacob's Pillow Dance Festival (США), які стали платформами для обміну ідеями між танцівниками з різних куточків світу [35; 36].

Отже, становлення контемпорарі денс у 1980–2000-ті роки пройшло кілька важливих етапів: від переосмислення модерн танцю й постмодернізму до інтеграції нових технік, експериментів з фізичністю руху та широкої міжнародної популяризації. Цей напрямок не лише розширив межі танцювального мистецтва, а й відкрив нові можливості для вираження ідеї,

емоцій та сенсу через рух. Завдяки своїй відкритості до змін і міждисциплінарності, контемпорарі денс продовжує залишатися одним із найдинамічніших і найвпливовіших жанрів сучасного танцю.

Висновок до розділу 1

На основі застосування загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження нами було розглянуто поняття і сутність контемпорарі денс. Керуючись аналізом вітчизняних та іноземних наукових джерел нами було з'ясовано, поняття «контемпорарі денс» має багатогранне значення.

Термінологічний аналіз та інтерпретація наукової думки дозволили розкрити зміст ключового поняття нашого дослідження і охарактеризувати *контемпорарі денс* як сучасний сценічний танцювальний стиль, що поєднує елементи класичного балету, модерну, джазу, інших рухових технік, що характеризується пластичністю, свободою вираження, активним використанням роботи з підлогою, імпровізацією та індивідуальним підходом до руху.

Доведено, контемпорарі денс як сучасний хореографічний напрям поєднує імпровізацію, анатомічно природний рух, активну взаємодію з простором і силою тяжіння, експериментальність та міждисциплінарність. Завдяки відсутності жорстких стилістичних обмежень він надає танцівнику свободу самовираження та можливість формування унікального рухового почерку.

Аргументовано, контемпорарі денс є не лише танцювальним стилем, а й глибокою мистецькою концепцією, що поєднує фізичне, емоційне та когнітивне. Його філософія базується на голістичному підході до тіла, взаємозв'язку внутрішнього та зовнішнього простору, феноменологічному сприйнятті руху, інтеграції традицій і новаторства, а також принципах інклюзивності. Завдяки цьому контемпорарі денс виступає засобом

самовираження, комунікації та мистецької рефлексії, розширюючи межі сучасного танцю та його соціокультурного впливу.

На основі застосування історико-генетичного та ретроспективного аналізу охарактеризовано становлення та розвиток контемпорарі денсу. З'ясовано, корені контемпорарі денсу сформувалися на межі XIX–XX століть як реакція на канони класичного балету. Його витoki простежуються у вільному танці Айседори Дункан (початок 1900-х років) та експресіоністичних пошуках німецького танцювального театру (Рудольф фон Лабан, Марі Вігман, 1910–1920-ті). У 1930–1940-х роках в Америці, завдяки Марті Грем, Доріс Хамфрі, Чарльзу Відмену, розвивався танець модерн, які започаткували принципи дихання, падіння та відновлення.

Доведено, в 1950–1960-х роках нове покоління хореографів, серед яких Мерс Каннінгем, заклало основи постмодерного танцю, підкреслюючи випадковість і природність руху. У 1970-х роках контемпорарі денс розширив свої межі завдяки імпровізаційним технікам Стіва Пекстона (контактна імпровізація) та впливу фізичного театру (Піна Бауш).

Натомість, 1980–1990-ті роки стали періодом синтезу різних танцювальних стилів: Вільям Форсайт інтегрував у контемпорарі балетну техніку, Ллойд Ньюсон поєднав танець із театральною драматургією. У XXI столітті контемпорарі денс продовжує еволюціонувати, адаптуючись до нових медіа, інтерактивних технологій і міждисциплінарних проєктів, зберігаючи свою основну ідею – свободу вираження через рух.

На початку XXI століття контемпорарі денс утвердився як один із провідних напрямів сучасного танцю, зберігаючи свою відкритість до експериментів та інтеграції різних мистецьких практик. Він поєднує елементи класичного балету, модерну, фізичного театру, імпровізації, акробатики, а також технологічні інновації, такі як відеопроєкції, сенсорні системи та інтерактивний перформанс.

РОЗДІЛ 2

КОНТЕМПОРАРІ ДЕНС В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКОГО ТА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У другому розділі представлено творчість Вільяма Форсайта, Акрама Хана, Вейн МакГрегора та з'ясовано їх вплив на контемпорарі денс; розкрито особливості контемпорарі денсу в системі вищої освіти Європи.

2.1. Сучасні митці контемпорарі денсу (Вільям Форсайт, Акрам Хан, Вейн МакГрегор)

Фокусуючи увагу на контемпорарі денс в межах сучасного мистецького простору важливо розглянути постаті відомих митців, які вплинули на досліджуваний нами хореографічний напрямок.

Одним із найвпливовіших хореографів сучасності, який змінив уявлення не тільки про контемпорарі денс, а й про класичний танець є *Вільям Форсайт* (нар. 1949). Його стиль поєднує академічну техніку з постмодерністськими підходами до руху, імпровізації та просторових рішень.

Звертаючись до творчості Форсайта ми виокремили основні риси його хореографії, а саме:

- деконструкція класичного балету – використання основ класичної техніки, але вільне трактування форми, рівноваги та лінійності. Форсайт використовує балетну техніку, але змінює традиційні правила: замість того, щоб зберігати класичну вертикальність, він експериментує з нахилами та зміщенням центру ваги. Як наслідок, рухи стають ламаними, асиметричними, іноді здаються хаотичними, але зберігають математичну логіку;
- імпровізація та випадковість – рух може виникати спонтанно, виходячи з фізичних можливостей тіла;

- використання простору – танцівники не прив'язані до традиційної сцени, а можуть рухатися в будь-якому напрямку;
- інтерактивність і мультимедіа – в деяких роботах використовуються відео, візуальні ефекти та навіть глядачі як частина вистави [11; 12].

Можемо стверджувати, що саме Форсайт зруйнував межі між класичним балетом і контемпорарі денс, запропонувавши новий підхід до роботи з тілом. Його танцівники не просто виконують рухи – вони досліджують можливості руху через експерименти з вагою, траєкторією та кінетичною енергією.

Наголосимо, Вільям Форсайт розробив систему «Технології імпровізації» («Improvisation Technologies»), де рухи створюються за допомогою певних візуальних та фізичних параметрів. Так ціннісного значення набувають лінії та вектори (уявні лінії простору керують рухами танцівника), динамічні координати (тіло знаходиться в постійному балансі та дисбалансі), зв'язки між частинами тіла (рух генерується не лише від центру, а й з кінцівок, плечей, голови тощо). Форсайт активно використовує контактну імпровізацію. У його роботах танцівники взаємодіють із простором і один з одним через дотики, поштовхи та підтримки. Як наслідок, виникає ефект «ефірної матерії», де рухи немовби тривають після контакту.

Звертаючись до творчої спадщини Вільяма Формайта нами було встановлено одним із перших експериментів із балансом і вагою в контемпорарі денс є постановка «Посередині, дещо піднесений» («In the Middle, Somewhat Elevated» (1987). Дослідження та взаємозв'язок між мікрорухом і пластичністю тіла простежуємо в роботі «Втрата дрібної деталі» («The Loss of Small Detail»)(1991). Приклад взаємодії тіла з об'єктами (танцівники рухаються серед столів) присутні в постановці «Одна пласка річ, відтворена» («One Flat Thing, Reproduced»)(2000).

Вільям Форсайт вплинув на багатьох хореографів, які пропагують контемпорарі денс, зокрема: Александра Ека (фізична деконструкція балету),

Крістала Пайта (динамічні структури тіла), Вейна МакГрегора (поєднання науки та руху), творчість якого ми розглядаємо нижче.

Варто констатувати, творчість Вільяма Форсайта є містком між класичним балетом і контемпорарі денсом. Його методи дослідження руху, простору та взаємодії залишаються актуальними і сьогодні. Він не лише створив нову танцювальну мову, а й розширив межі сприйняття танцю як мистецтва.

Не менш вагомою постаттю в сучасному хореографічному мистецтві, зокрема в контемпорарі денсі є британський танцівник та хореограф бангладешського походження Акрам Хан, відомий своїм унікальним поєднанням традиційного індійського танцю катхак із сучасним танцем. Його творчість значно вплинула на розвиток контемпорарі денс, привносячи нові перспективи та культурні елементи.

На основі біографічного методу нами було з'язовано, Акрам Хан народився 29 липня 1974 року в Лондоні, Англія, у сім'ї вихідців з Бангладеш. Він почав вивчати катхак у віці семи років під керівництвом Пратапа Павара, ставши його учнем. У 13 років Хан був обраний для участі в постановці Пітера Брука «Магабгарата», з якою гастролював світом протягом 1987 – 1989 рр., а також з'явився в телевізійній версії вистави, показаній у 1988 році. Згодом Акрам Хан продовжив навчання сучасному танцю в Університеті Де Монфор та Північній школі сучасного танцю. У 2000 році Хан заснував власну трупу – «Akram Khan Company», яка швидко здобула міжнародне визнання за інноваційний підхід до танцю, поєднуючи катхак із сучасними техніками [13].

Акрам Хан завоював популярність завдяки власному унікальному стилю, що поєднує ритмічність та виразність катхаку з динамікою та свободою сучасного танцю. Його роботи часто досліджують теми культурної ідентичності, традицій та сучасності, а також людського досвіду в глобалізованому світі. Першою повнометражною роботою Хана у співпраці з художником Анішем Капуром та композитором Нітіном Соуні була «Кааш»

(«Kaash») (2002). Остання досліджує концепції часу, створення та руйнування. Досліджує особисту та національну ідентичність Хана сольна робота «Деш» («DESH») (2011). Дана праця натхненна його бангладешським походженням. Більш того, робота отримала широке визнання за свою емоційну глибину та інноваційність.

Аргументовано Акрам Хан звертався до теми ритуалу та трансформації. Так, у 2013 році публіка побачила його постановку «iТМОі», присвячену 100-річчю «Весни священної» Ігоря Стравінського. Інтерпретація класичного балету для Англійського національного балету, яка отримала схвальні відгуки за сучасний підхід та хореографічну майстерність прослідковується в роботі Хана «Жизель» («Giselle») (2016). Відтворює буття колоніальних солдатів під час Першої світової війни, сольна вистава «Ксенос» («XENOS») (2018). Остання поєднала елементи катхаку та сучасного танцю.

Акрам Хан є одним із найвпливовіших хореографів сучасності, його роботи отримали численні нагороди та визнання. Він продовжує впливати на розвиток контемпорарі денсу, поєднуючи традиційні форми з сучасними виразними засобами, створюючи глибокі та змістовні постановки, які резонують із глядачами світом.

Розглядаючи контемпорарі денс в межах сучасного мистецького простору, варто відзначити, останній активно представлений у танцювальному перформансі. Наголосимо, перформативне хореографічне мистецтво яскраво представлене в творчості британського хореографа Вейн МакГрегора (нар. 12 березня 1970 року, Стокпорт, Англія). Вейн МакГрегор відомий своїм новаторським підходом до контемпорарі денсу та експериментами на перетині танцю, науки і технологій. Його ім'я асоціюється з інноваціями у сфері сучасного балету, інтеграцією новітніх технологій у хореографічні постановки та розширенням рамок тілесної експресії [13].

Звертаючись до творчості митця нами було з'ясовано, МакГрегор отримав освіту в Університеті Лідса та вчений ступінь у Центральній школі сценічної мови і драми (Central School of Speech and Drama). Вже на початку своєї кар'єри МакГрегор відзначився прагненням поєднувати хореографію з технологіями, вивчаючи вплив руху на когнітивні процеси та взаємодію тіла з цифровими медіа.

У 1993 році МакГрегор заснував Random Dance Company (нині Studio Wayne McGregor) – платформу для експериментів у сучасному танці. Його постановки відзначалися використанням новітніх технологій, співпрацею з ученими, архітекторами та розробниками штучного інтелекту. Встановлено, в 2006 році МакГрегор став постійним хореографом Королівського балету (The Royal Ballet) та першим представником у сфері контемпорарі денсу. У такі ролі він створив низку знакових постановок, які поєднували класичний балет із сучасними формами танцю, серед яких «Infra», «Chroma», «Woof Works» тощо.

Аргументуємо, МакГрегор активно співпрацює з найвідомішими балетними трупамі світу, серед яких Паризька опера, Nederlands Dans Theater, Нью-Йорк Сіті Балет, Ла Скала та інші. Його творчість виходить за межі традиційної сцени, і він інтегрує у свої роботи інноваційні підходи до руху та візуального мистецтва. Більш того, Вейн МакГрегор працював над хореографічними постановками для кінофільмів «Гаррі Поттер і Кубок Вогню», «Фантастичні звірі і де їх шукати», «Тарзан. Легенда». Також він створював хореографію для музичних кліпів і сценічних виступів Radiohead, Thom Yorke та The Chemical Brothers [42].

У 2011 році, за заслуги в галузі танцю, МакГрегор був удостоєний звання командора Ордена Британської імперії. Його підхід до хореографії не лише розширює межі сучасного танцю, а й сприяє розвитку міждисциплінарних досліджень у галузі нейронауки, когнітивної психології та мистецтва. Сьогодні, Вейн МакГрегор продовжує досліджувати потенціал

людського руху, розширюючи уявлення про взаємодію тіла, простору та технологій у сучасному мистецтві.

Керуючись порівняльно-зіставним аналізом ми мали можливість виокремити ключові стильові характеристики Вейн МакГрегора, а саме;

- гіпердинамічність – різкі, швидкі зміни форми, нестандартні лінії тіла;
- асиметрія – рухи не підкоряються класичним правилам балетної композиції;
- спонтанність – танцівники часто імпровізують, а не слідують чітко заданій хореографії;
- інтерактивність – взаємодія з цифровими технологіями та штучним інтелектом.

Доцільно відзначити, Вейн МакГрегор використовує науковий підхід до руху, співпрацюючи з нейробіологами, фізиками та фахівцями зі штучного інтелекту. Як наслідок, основними принципами його хореографії є:

- розширення можливостей тіла – його танцівники демонструють екстремальну фізичність;
- танцювальна архітектура – тіло взаємодіє з простором як з геометричною конструкцією;
- когнітивний рух – танець, демонструє собою не лише естетичний аспект, а й досліджує роботу мозку та сприйняття глядачів.

На підставі вище викладеного можемо стверджувати, МакГрегор – один із найрадикальніших експериментаторів у контемпорарі денс. Його підхід поєднує тіло, науку та технології, створюючи нову танцювальну мову, яка розширює межі сприйняття руху та простору. Вейн МакГрегор – хореограф, який трансформував контемпорарі денс, впроваджуючи наукові дослідження, цифрові технології та нестандартні рухові структури. Його

постановки відзначаються гіпердинамічністю, експериментами з тілом та простором, а також поєднанням мистецтва та науки [13].

Задля більш фундаментального висвітлення проблем нашого дослідження вбачаємо за вагоме здійснити комплексний аналіз найбільш відомих робіт Вейн МакГрегора, а саме: «Інфра» («Infra»), «Entity», «Атоми» («Atomos»), «Автобіографія» («Autobiography»), «Живий архів: Нескінченні адаптації» («Living Archive: Infinite Adaptations»).

Наголосимо, «Інфра» є хореографічною постановкою Вейна МакГрегора, створена у 2008 році для Королівського балету. Вона поєднує класичний балет і контемпорарі денс, використовуючи новітні технології для візуалізації тем урбанізму, відчуження та людських взаємин. Назва вистави походить від латинського слова «infra» – «під, нижче», що натякає на приховані аспекти людського життя в міському просторі.

Основна тема постановки полягає в тому, щоб продемонструвати життя сучасного міста, розглянуте через призму людських емоцій, взаємодії та самотності. Постановка відображає відчуження людей у мегаполісі, їхнє існування поряд, але водночас окремо. Вона досліджує тонку межу між зовнішньою видимістю та внутрішнім світом людини. Музичний супровід «Інфри» належить композитору, який працює у стилі неокласики Максу Ріхтеру. Його меланхолійна, мінімалістична музика підкреслює контраст між зовнішнім хаосом міста та внутрішніми переживаннями героїв.

Здійснюючи аналіз представленої роботи можемо зауважити на хореографічних особливостях, які реалізуються завдяки поєднанні балетної техніки та контемпорарі денсу. Так, МакГрегор руйнує класичні структури балету, вплітаючи до нього імпульсивні, раптові рухи контемпорарі денс. Танцівники виконують стрімкі, ламані, асиметричні рухи, що передають внутрішню напругу та емоційну нестабільність. Такому підходу допомагає простір сцени, котрий організований задля створення ефекту багатошарової міської панорами. Танцівники рухаються у різних площинах, формуючи складні композиції, що нагадують міські натовпи та їхню хаотичну динаміку.

Констатовано, один із ключових елементів «Інфра» є проєкції рухомих силуетів людей, створені художником Джуліаном Опі. Вони імітують анонімні постаті міських перехожих, що постійно перебувають у русі, але не взаємодіють одне з одним. Ці тіні стають метафорою людської самотності в сучасному суспільстві. МакГрегор використовує контрасти між жорсткими та плавними рухами, різкою механічністю та ніжністю, що відображає суперечливу природу людських відносин у великому місті. Більш того, митець будує танець так, ніби він є частиною урбаністичного ландшафту. Як наслідок, танцівники рухаються, наче вони втиснені в уявні коридори та вузькі вулиці мегаполісу.

Постановка вирізняється мінімалістичною кольоровою палітрою, де темні, приглушені відтінки контрастують із яскравими цифровими проєкціями. Це підсилює атмосферу холодного, безликого мегаполісу. Часом у виставі використовуються моменти майже повної тиші або мінімального звукового супроводу, що створює відчуття напруженого очікування та підкреслює драматизм окремих сцен. «Інфра» викликає глибокий резонанс, змушуючи глядача замислитися над темою самотності, соціальної ізоляції та пошуку зв'язку з іншими. Танцівники не просто виконують хореографію – вони стають візуальним символом життя сучасного міста. Загалом, «Інфра» виступає прикладом того, як цифрові технології можуть бути інтегровані в хореографію, додаючи до неї нові сенси та візуальні рівні. Постановка змінила підхід до взаємодії між балетом, контемпорарі денс та медіа-мистецтвом, а також стала однією з ключових робіт МакГрегора, що визначили його стиль [7].

Саме тому можемо підсумувати, «Інфра» – це поетичний портрет сучасного міста, де люди здатні жити поруч, але залишатися самотніми. Вистава поєднує фізичний рух із цифровими візуальними ефектами, створюючи унікальну хореографічну мову, що балансує між технічною точністю та емоційною експресією. Постановка демонструє, як технології

можуть підсилювати хореографічне висловлювання, додаючи візуальні та концептуальні шари до танцю.

Не менш вражаючою є робота «Entity». Хореографічна постановка Вейн МакГрегора, створена у 2008 році для Random Dance Company (зараз – Studio Wayne McGregor). Вона є частиною досліджень хореографа щодо взаємозв'язку руху, інтелекту, науки та технологій. Ця робота глибоко занурюється в питання, як людське тіло може функціонувати як складна біологічна система, реагуючи на внутрішні та зовнішні сигнали.

«Entity» розглядає тіло людини як систему, що працює за законами фізики та нейробіології. Танцівники втілюють своєрідних біологічних машин, що адаптуються до середовища та реагують на невидимі імпульси. Постановка досліджує, як інформація та рух передаються крізь тіло, створюючи складну нейронну мережу через танець. У своїй роботі МакГрегор спирається на дослідження нейронауки, штучного інтелекту та моторики людського тіла. Він прагне відповісти на питання: Чи можна програмувати рух так, як програмується комп'ютер? Як мозок та м'язи комунікують між собою? Чи може танець відображати механіку думки?

Керуючись таким підходом, композитори Джон Гопкінс та Джоді Талбот створили складний музичний супровід, який балансує між електронними текстурами та класичною оркестровкою. Зазначимо, Гопкінс відомий своїми експериментами з електронною музикою, створив ритмічний імпульс, що нагадує роботу нервової системи. Тоді як Талбот додав симфонічну глибину, що контрастує з електронними імпульсами.

Ключовою особливістю даної постановки МакГрегора є те, що танцівники уособлюють собою «біологічних машин». МакГрегор вибудовує рухи так, ніби танцівники отримують сигнали від невидимого джерела. Їхні рухи вирізняються різкістю, ламаністю, механістичністю, яка раптово змінюється на органічні, плавні, як процеси в живому організмі. Більш того, митець акцентує увагу на мікродеталях руху, де важливу роль відіграють мікроскопічні рухи м'язів, пальців, очей, шиї, що імітують нейронні реакції.

МакГрегор використовує імпульсивні зміни напрямку руху, які відображають електричні сигнали в нервовій системі. Як наслідок, танцівники можуть завмирати в неприродних позах, потім різко змінювати траєкторію руху, що створює відчуття їхньої підключеності до невидимої системи [7].

Для створення «Entity» МакГрегор застосовував технологію motion capture, аналізуючи рухи танцівників у цифровому форматі. Це дозволило йому перетворювати реальні рухи в абстрактні схеми, які він адаптував для сценічного простору. Особливо гостро постає контраст між механістичністю та органічністю. Так, деякі сцени нагадують автоматизовані алгоритми руху, тоді як інші – пульсуючу біомасу. Групові сцени побудовані таким чином, що танцівники рухаються як частини одного механізму, але поступово набувають більш людської, чуттєвої пластики.

Загалом, у даній роботі МакГрегор уникає складних декорацій, роблячи акцент на тілах танцівників та світлі. Простір виглядає майже стерильним, як наукова лабораторія. Освітлення створює ілюзію біомеханічного світу, змінюючи глибину сцени. Контраст між затемненими та яскраво освітленими зонами нагадує сканування мозку або обробку інформації штучним інтелектом. Костюми танцівників прості, з акцентом на структуру тіла та рух м'язів. Вони підкреслюють технічність виконання та нагадують про біологічний початок руху.

В цілому, «Entity» викликає відчуття занурення в механізм людського тіла, змушуючи глядача сприймати рухи танцівників не лише як танець, а як процеси мислення, обробки інформації, взаємодії нейронів. Постановка створює гіпнотичний ефект, нагадуючи дослідження штучного інтелекту або експерименти з біомеханікою. «Entity» – це не просто танець, а науково-хореографічний експеримент, що досліджує роботу людського мозку, м'язової пам'яті та взаємозв'язок тіла з навколишнім світом. Вона стала важливою віхою в творчості МакГрегора, розширивши межі контемпорарі денс, інтегруючи в нього цифрові технології, нейробіологію та фізику руху.

Натхненна науковими уявленнями про структуру матерії, взаємодію атомів і молекул, а також тим, як мікроскопічні процеси впливають на макросвіт робота «Атоми». Хореографічна постановка Вейна МакГрегора, прем'єра якої відбулася у 2013 році у Random Dance Company, досліджує органічність і механістичність людського тіла через концепцію розширення, стиснення та руху як безперервного потоку енергії. Основна ідея «Атоми» – показати тіло не як єдину цілісність, а як набір окремих елементів, які взаємодіють за фізичними та біологічними законами. МакГрегор пропонує глядачам сприймати людську пластику як аналог молекулярної динаміки. Так, танцівники виступають в ролі атомів, що постійно з'єднуються, розпадаються, рухаються випадково або за чіткими траєкторіями. Їхні рухи передають ідею квантової невизначеності, де кожен момент породжує нову конфігурацію. Простір використовується як своєрідне наукове середовище, у якому елементи експериментують із взаємодією [32].

Музичний супровід створений американсько-бельгійським дуєтом, відомим своїми атмосферними, емоційними композиціями. Звукова палітра включає електронні текстури, мінімалістичні фортепіанні партії, розмиті оркестрові хвилі, що підсилюють відчуття тривимірності руху. В музиці є ефект повільного розгортання, що резонує із постійним плином енергії в тілі танцівників. Співвідношення тиші та звукових імпульсів у музиці повторює чергування стиснення та розширення в рухах.

Варто наголосити, МакГрегор змушує танцівників рухатися так, ніби їхні кінцівки, корпус і голова функціонують незалежно одне від одного. Руки, ноги, тулуб рухаються різними траєкторіями, іноді всупереч природному балансу. Тіло танцівника дробиться на частини, що створює ефект дисоціації та розпаду на молекули. В дуєтах та групових сценах відбувається з'єднання та розщеплення форм, ніби атоми взаємодіють у хімічній реакції. МакГрегор застосовує ритмічну контракцію та релаксацію, ніби тіло реагує на зовнішні сили. Саме тому, танцівники часто балансують у незручних положеннях, ніби їх притягує чи відштовхує невидима сила.

Групова хореографія у даній постановці відображає модель Всесвіту. Танцівники працюють у складних синхронних системах, що нагадують фізичні моделі руху частинок. Інколи вони рухаються незалежними траєкторіями, ніби хаотичний потік енергії, а в інші моменти – зливаються у єдину масу. МакГрегор уникає симетрії, роблячи акцент на спонтанності рухів, що створює ефект живої матерії. Однією з ключових особливостей «Атомів» є використання 3D-ефекту для глядачів. Проекції створюють ілюзію руху у тривимірному просторі, розширюючи фізичну межу сцени. Глядач відчуває себе частиною танцю, ніби спостерігає за частинками, що рухаються у мікросвіті. Це вперше у сучасному балеті 3D-технологія була інтегрована безпосередньо у хореографічний досвід [31].

Аргументуємо, «Атоми» вирізняються мінімалістичною сценографією. Простір побудований так, щоб не відволікати увагу від тіл танцівників. МакГрегор використовує потокове світло, лазерні промені, що підкреслюють відчуття руху частинок у просторі. Тіла ніби зникають і з'являються, підкреслюючи атомарну структуру танцю. Також, одяг танцівників поступово змінюється під час вистави: від монохромних текстур до світловідбивних матеріалів, що підсилюють ефект рухомої матерії. Це створює ефект змінної субстанції, яка перебуває в постійному процесі еволюції.

Констатуємо, «Атоми» викликає відчуття масштабності та невидимої впорядкованості Всесвіту. Танцівники, ніби атоми, випадково взаємодіють, розпадаються, формують складні системи. Глядач переживає ілюзію знаходження всередині органічного процесу, що охоплює і фізичний, і метафізичний рівень. Можемо стверджувати, що «Атоми» є однією з найтехнологічніших і науково обґрунтованих постановок МакГрегора. Вона демонструє: як фізичні закони можуть бути переведені у хореографію; як 3D-технології можуть змінити досвід сприйняття танцю та як контемпорарі денс може бути способом дослідження Всесвіту [7].

Хореографічна постановка Вейна МакГрегора, яка досліджує питання генетики, пам'яті, особистої історії та впливу ДНК на рух та ідентичність є «Автобіографія». Вперше вона була представлена у 2017 році в Studio Wayne McGregor, де стала одним із найамбітніших проектів хореографа, оскільки базується на його власному розшифрованому генетичному коді. Постановка не має фіксованої структури – кожен показ є унікальним, оскільки сцени змінюються згідно з алгоритмом, що імітує випадкові варіації у ДНК, відтворюючи принципи генетичної мутації та еволюції.

Основна ідея «Автобіографії» криється в дослідженні того, як ДНК та генетична пам'ять формують нас. Ця робота є не лише автобіографічною, але й науковою, оскільки МакГрегор співпрацював із біологами та генетиками, щоб дослідити взаємозв'язок між рухом, пам'яттю та генетичним кодом. Музичний супровід створений Jlin – американською композиторкою, яка працює у стилі електронного авангарду та футуристичних ритмів. Музика до «Автобіографії» є ритмічною, ламаною, майже механічною. Вона нагадує біологічні процеси, мутації та внутрішню роботу тіла. Різкі зміни темпу повторюють непередбачувані зміни в генетичному коді. Тоді як музичні фрагменти можуть повторюватися у різних конфігураціях, як і сцени постановки [33].

Ключовою особливістю «Автобіографії» є те, що генетика виступає основою руху. Саме тому, МакГрегор досліджує рух як код, що складається з окремих «молекул» рухів, які випадково змінюються та комбінуються у нові секвенції. У виставі танцівники немовби запрограмовані на рухи, які змінюються залежно від «мутацій» у сценах. Деякі рухи нагадують повторювані зразки поведінки чи фізичні рефлексі, що можуть бути закладеними у людському тілі на генетичному рівні.

У досліджуваній нами постановці, випадковість є структурним принципом. Адже, в кожному показі, сцени йдуть у новому порядку – як випадкове переписування генетичного коду. Такий підхід робить кожну виставу унікальною, що відповідає принципу біологічної варіативності.

Керуючись таким принципом, постановка стає «живим організмом», який змінюється щоразу по-новому.

В «Автобіографії» Вейн МакГрегор зберігає своєрідний баланс між балетом, контемпорарі та акробатикою. МакГрегор використовує елементи класичного балету, але змінює їх через контемпорарі денс та фізичний театр. Демонструє високий рівень фізичної виразності: танцівники часто балансують на межі можливого, використовуючи гіперактивні, майже акробатичні рухи. У постановці багато миттєвих змін форми, які нагадують спонтанні мутації тіла.

Постановка відзначається своєрідним простором, оформленим як лабораторія, де тіла танцівників є об'єктами дослідження. Динамічне освітлення створює ефект сканування, як під час генетичного аналізу. Водночас, лазерні промені та цифрові проєкції показують візуалізацію ДНК-коду у реальному часі.

«Автобіографія» виступає особистою, але водночас універсальною історією, яка показує як тіло може бути носієм пам'яті, як випадковість та мутації формують життя. Більш того, як ідентичність може виступати продуктом складної генетичної і соціальної еволюції. Саме тому, глядачі не просто спостерігають за танцем – вони стають свідками «мутацій» у реальному часі, що викликає ефект занурення у біологічний процес.

Хореографічна постановка, створена Вейном МакГрегором у 2019 році, яка досліджує можливості штучного інтелекту (ШІ) в хореографічному процесі є «Живий архів: Нескінченні адаптації» («Living Archive: Infinite Adaptations»). Це одна з перших постановок у світі, де ШІ використовується не просто як інструмент, а як активний учасник створення танцю, що співпрацює з людським тілом у режимі реального часу. Проєкт поєднує контемпорарі денс, алгоритмічне програмування, цифрову візуалізацію та інтерактивний перформанс.

Основна ідея постановки – дослідження того, як ШІ може аналізувати, навчатися та генерувати хореографію на основі людського руху. Так,

сюжетна лінія роботи ґрунтується на тому, що ШІ отримав доступ до архіву хореографічних робіт МакГрегора, включаючи його власні рухи, стилі його трупи та навіть імпровізаційні варіації танцівників. Потім алгоритм створював нові комбінації рухів, які передавалися виконавцям у реальному часі. Це створило новий рівень співпраці між людиною та машиною, де ШІ не просто копіював існуючі па, а імпровізував разом із танцівниками.

Ключовою особливістю постановки «Живий архів: Нескінченні адаптації» є те: як взаємодіє ШІ та хореограф; як штучний інтелект аналізує тисячі рухів МакГрегора та його трупи, створюючи нові можливі варіації; як танцівники отримують миттєві вказівки через цифрові пристрої, і в реальному часі інтерпретують рухи, запропоновані ШІ. У роботі акцентовано на взаємодії людини та машини. Хореографія виглядає як діалог між органічним тілом і цифровим розумом. Деякі рухи є надзвичайно механічними, ніби згенерованими машиною. Водночас, танцівники наслідують алгоритмічні структури ШІ, а іноді – протиставляють їх своїй емоційній виразності.

Зауважимо, робота Вейн МакГрегора «Живий архів: Нескінченні адаптації» є не просто виставою, а першим кроком до хореографії майбутнього, де штучний інтелект стає співавтором мистецтва. Ця робота продемонструвала абсолютно новий підхід до створення танцю, що може вплинути на майбутні дослідження в галузі нейронауки, штучного інтелекту та мистецтва руху. «Живий архів: Нескінченні адаптації» – революційний експеримент, що ставить питання про роль людини у майбутньому мистецтва. Вистава показує, що танець – це не лише фізичний рух, а й інформаційний код, який можна аналізувати, змінювати та прогнозувати за допомогою технологій. Саме МакГрегор відкриває нові горизонти для контемпорарі денс, доводячи, що навіть штучний інтелект може стати частиною хореографічної творчості [13].

Таким чином ми можемо стверджувати, постановки Вейна МакГрегора демонструють, як контемпорарі денс може взаємодіяти з

наукою, технологіями та цифровими інструментами. Він створює «живу лабораторію» руху, де тіло стає полем для експериментів, а хореографія – способом дослідження свідомості, простору та фізики.

2.2. Контемпорарі денс у системі вищої освіти Європи: навчальні програми та підходи

Розглядаючи контемпорарі денс в мистецькому просторі важливо розглянути його освітню ланку та з'ясувати, які заклади освіти здійснюють підготовку фахівців хореографії в межах контемпорарі денсу. Так, контемпорарі денс є популярним напрямом у багатьох європейських закладах вищої освіти (ЗВО), які пропонують спеціалізовані програми для здобувачів, зацікавлених у цьому виді мистецтва.

Здійснивши комплексний аналіз європейської освітньої платформи ми можемо стверджувати, сьогодні функціонують такі провідні європейські ЗВО, де вивчають контемпорарі денс, а саме:

- Лондонська школа сучасного танцю (Велика Британія) – один із провідних центрів сучасного танцю в Європі, що пропонує бакалаврські та магістерські програми з фокусом на контемпорарі денс. Здобувачі отримують можливість працювати з відомими хореографами та брати участь у міжнародних проектах [37];
- Консерваторія сучасного танцю Роттердама (Codarts) (Нідерланди) – навчальний заклад, який пропонує програми з сучасного танцю, включаючи контемпорарі денс. Здобувачі отримують міждисциплінарну підготовку, поєднуючи танець з музикою та цирковим мистецтвом [5];
- Національна школа танцю в Афінах (KSOT) (Греція) – заклад пропонує програми з сучасного танцю, зокрема контемпорарі денс, з акцентом на техніку та творчий розвиток здобувачів;

- Університет мистецтв Фолькванг (Німеччина) – відомий своїми програмами з сучасного танцю. Університет пропонує студентам можливість вивчати контемпорарі денс у поєднанні з іншими видами мистецтва, такими як музика та театр [30];
- Консерваторія танцю в Парижі (CNSMDP) (Франція) – один із провідних навчальних закладів Франції, що пропонує програми з сучасного танцю, включаючи контемпорарі денс, з акцентом на технічну майстерність та художнє вираження [6];
- Університет мистецтв у Стокгольмі (Швеція) – пропонує програми з сучасного танцю, де студенти спеціалізуються на контемпорарі денс, отримуючи можливість працювати в сучасних танцювальних компаніях [16];
- Університет Антверпена (Бельгія) – пропонує програми з сучасного танцю, зокрема контемпорарі денс, з акцентом на інноваційні підходи та міждисциплінарні проекти [14];
- Університет мистецтв у Гельсінкі (Фінляндія) – пропонує програми з сучасного танцю, де студенти вивчають контемпорарі денс у поєднанні з іншими видами мистецтва, такими як музика та театр [15].

Представлені заклади надають здобувачам можливість глибоко зануритися в контемпорарі денс, поєднуючи практичні заняття з теоретичними дослідженнями, що сприяє всебічному розвитку майбутніх професіоналів у цій галузі.

У цьому контексті доцільно розглянути особливості навчання в межах контемпорарі денс, зокрема як будується освітній процес. Проаналізувавши освітню діяльність вище зазначених ЗВО нами було з'ясовано, освітній процес в межах контемпорарі денс будується на поєднанні фізичної підготовки, імпрровізаційних технік, анатомії руху, хореографічних досліджень та перформативних практик. Він є міждисциплінарним і часто

включає взаємодію з музикою, театром, візуальним мистецтвом і навіть цифровими технологіями.

Так, серед основних блоків навчання у контемпорарі денс є:

1.1. Технічна підготовка:

- контемпорарі техніка – вивчення ключових принципів руху (рівновага, вага, спіральність, падіння та відновлення);
- класичний танець – у багатьох програмах вивчається як базова техніка, яка розвиває контроль тіла;
- імпровізація та партнеринг – робота з органічністю руху, реакцією на музику, простір та партнерів.

1.2. Аналітика руху та тілесність:

- анатомія та фізіологія руху – дослідження можливостей тіла, ефективного використання м'язів та запобігання травмам;
- методології рухового аналізу – вивчення Лабанівського аналізу руху, соматичних практик (фелденкрайз, батденіс, йога для танцівників).

1.3. Хореографія та композиція:

- композиційні методи – створення танцювальних фраз, розробка власної мови руху;
- дослідження перформативності – вивчення того, як рух взаємодіє з простором, світлом, музикою та глядачем;
- робота з імпровізацією – побудова рухових зразків у реальному часі, експерименти з випадковістю у танці.

1.4. Міждисциплінарний підхід:

- цифрові технології у танці – взаємодія з відео, VR, інтерактивними сценографічними рішеннями;

- робота з голосом і текстом – деякі програми включають роботу з поєднанням танцю та мовлення;
- колаборації з композиторами, художниками, перформерами – навчання у командній роботі.

Задля досягнення високих результатів здобувачі мають щоденні заняття та практику. Більшість програм включає щоденні ранкові заняття з контемпорарі техніки, класичного балету, йоги або соматичних практик. Вони допомагають розігрівати тіло, покращувати контроль та досліджувати нові способи руху. Далі, йде робота над проєктами та дослідження, які сфокусовані на індивідуальні та групові хореографічні проєкти, де студенти працюють над створенням власних перформансів, експериментують з ідеями руху. Важливим є простір для експериментів, взаємодія з глядачем, дослідження тілесності. Систематично здобувачі відвідують майстер-класи та резиденції – робота з запрошеними хореографами, участь у міжнародних воркшопах. Також, проходять стажування в театрах, танцювальних компаніях, що забезпечує професійну практику, котра дозволяє зануритися в реальну індустрію. Беруть участь в мистецьких заходах, які відкривають можливості для кар'єри [12].

Звертаючись до європейських закладів вищої освіти важливо наголосити на відмінностях щодо освітніх підходів. Так, Лондонська школа контемпорарі денсу (London Contemporary Dance School) фокусує а кцент на композицію, імпрровізацію, інтеграцію театральних та візуальних мистецтв. Натомість, Університет мистецтв (Codarts, Amsterdam University of the Arts) (Нідерланди) тяжіє до поєднання фізичної інтенсивності, технічної бази та міждисциплінарних досліджень. Університет Фолькванг в Німеччині (Folkwang University) фокусує на соматичних практиках, взаємодії з перформативним мистецтвом, глибокому дослідженні руху [37; 5; 30; 6; 14].

Отже, освіта в сфері контемпорарі денс – це поєднання фізичної техніки, творчого дослідження, імпрровізації та перформативних експериментів. Освітній процес побудований так, щоб студенти могли не

лише освоїти рухові техніки, а й знайти власний унікальний голос у мистецтві танцю.

Висновки до розділу 2

Застосування широкого кола методів наукового дослідження дозволило нам вивчити та представити творчість Вільяма Форсайта, Акрама Хана, Вейн МакГрегора, а також з'ясувати вплив митців на контемпорарі денс. Вивчення творчості Вільяма Форсайта, Акрама Хана та Вейна МакГрегора дозволяє стверджувати, що кожен із цих хореографів зробив унікальний внесок у розвиток контемпорарі денс, розширюючи його межі та інтегруючи різні стилістичні й концептуальні підходи.

Доведено, Вільям Форсайт змінив уявлення про балетну форму, деконструював класичні канони й упровадив методи імпровізації, що розширили можливості танцівників. Його роботи («In the Middle», «Somewhat Elevated»), стали ключовими в еволюції сучасної хореографії, демонструючи нове трактування простору, часу та взаємодії тіла.

Натомість, Акрам Хан поєднав традиції катхаку та сучасного танцю, створюючи глибокі наративні постановки, що досліджують теми ідентичності, історії та людських емоцій. Його роботи («Zero Degrees», «Xenos») вражають кінетичною енергією й експресивністю, доводячи, що контемпорарі денс може бути засобом міжкультурного діалогу.

Аргументовано, Вейн МакГрегор, працюючи на стику науки й мистецтва, запровадив у хореографію інноваційні підходи, базовані на нейронауці та технологіях. Постановки Вейна МакГрегора відзначаються новаторським підходом до руху, інтеграцією цифрових технологій і глибокими концептуальними розвідками. Доведено, постановка «Інфра» («Infra») досліджує урбаністичну самотність через взаємодію тіл танцівників та візуальних проєкцій, створюючи емоційно-заряджену картину сучасного суспільства. «Entity» демонструє складність людської моторики, поєднуючи

динамічну пластику з науковими дослідженнями нейропластичності. «Атоми» («Atomos») переглядає фізику руху, використовуючи абстрактні композиції та роботу зі світлом і відео. «Автобіографія» («Autobiography») є рефлексією хореографа над власним життям, у якій структура побудована за принципом ДНК, що додає постановці унікальної змінної форми. «Живий архів: Нескінченні адаптації» («Living Archive: Infinite Adaptations») розкриває потенціал штучного інтелекту у створенні хореографічних рішень, що дозволяє досліджувати межі творчості людини й алгоритму.

Розкриваючи особливості контемпорарі денсу в системі вищої освіти Європи, останній займає значне місце, відображаючи сучасні тенденції розвитку хореографічного мистецтва. Нами було встановлено, на часі до контемпорарі денсу звертаються такі заклади, як Лондонська школа сучасного танцю, Консерваторія сучасного танцю Роттердама, Національна школа танцю в Афінах, Університет мистецтв Фолькванг, Консерваторія танцю в Парижі, Університет мистецтв у Стокгольмі, Університет Антверпена в Бельгії, Університет мистецтв в Гельсінкі. Європейські заклади вищої освіти пропонують широкий спектр навчальних програм, що поєднують традиційні та новаторські підходи до викладання. Освітні курси спрямовані не лише на оволодіння техніками контемпорарі, а й на розвиток творчого мислення, імпровізації, соматичних практик та міждисциплінарних досліджень.

Доведено, особливістю європейських програм є їхня адаптивність до змін у сучасному танці, інтеграція новітніх педагогічних методик і використання міжкультурного підходу. Низка закладів акцентують увагу на практичному досвіді, співпраці з професійними хореографами та перформативних проєктах. Таким чином, європейські заклади сприяють розвитку контемпорарі денсу як багатовимірного мистецького феномена, що поєднує традиції та інновації, забезпечуючи студентам можливість стати не лише виконавцями, а й творцями нових танцювальних концепцій.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів запропонованого дослідження, яке присвячене проблемі контемпорарі денсу як феномену сучасного мистецько-освітнього простору підтверджують, поставлені завдання виконані у повному обсязі, мета роботи цілком досягнута.

У результаті проведеного теоретичного пошуку ми дійшли до таких висновків, а саме:

1. Розглянувши поняття і сутність контемпорарі денсу доведено, останній є багатовимірним хореографічним напрямом, що поєднує імпровізацію, природність руху, взаємодію з простором і експериментальність, надаючи танцівнику свободу самовираження. Він виходить за межі традиційного танцю, постаючи як комплексна мистецька концепція, що поєднує фізичне, емоційне та когнітивне, спираючись на голістичний підхід до тіла, феноменологію руху та інклюзивність. Завдяки цьому контемпорарі денс не лише збагачує сучасний хореографічний дискурс, а й розширює його соціокультурний вплив, виступаючи засобом мистецької рефлексії та комунікації.

Сутнісні характеристики контемпорарі денсу дозволяють визначити його як *сучасний сценічний танцювальний стиль, що поєднує елементи класичного балету, модерну, джазу, інших рухових технік, що характеризується пластичністю, свободою вираження, активним використанням роботи з підлогою, імпровізацією та індивідуальним підходом до руху.*

2. Охарактеризувавши становлення та розвиток контемпорарі денсу було встановлено, корені досліджуваного напрямку хореографії сформувалися на межі XIX–XX століть як реакція на академічні канони класичного балету, закладаючи основи нового хореографічного мислення. Його витoki простежуються у вільному танці Айседори Дункан (1900-ті рр.) та експресіоністичних пошуках німецького танцювального театру (Рудольф

фон Лабана, Марі Вігман (1910–1920-ті рр.)). У 1930–1940-х роках американський танець модерн (Марта Грем, Доріс Хамфрі, Чарльз Відмен) розширив технічні можливості танцю через принципи дихання, падіння та відновлення.

В середині ХХ століття (1950–1960-ті рр.) Мерс Каннінгем започаткував постмодерний танець, підкреслюючи випадковість руху та незалежність хореографії від музики. У 1970-х роках контемпорарі денс увібрав імпровізаційні техніки контактної імпровізації (Стів Пекстон) та театралізовану виразність (Піна Бауш). Аргументовано, 1980–1990-ті роки ознаменувалися синтезом стилів: Вільям Форсайт інтегрував балетні принципи, а Ллойд Ньюсон розвинув концепцію танцю як драматичної форми.

Доведено, на початку ХХІ століття контемпорарі денс утвердився як один із найвпливовіших напрямів сучасної хореографії, зберігаючи відкритість до експериментів та міждисциплінарності. Його розвиток відзначається інтеграцією класичної та сучасної технік, фізичного театру, акробатики, новітніх медіа, інтерактивних технологій та сенсорних систем.

3. Вивчивши творчість Вільяма Форсайта, Акрама Хана і Вейна МакГрегора було визначено їхній вплив на контемпорарі денс. Доведено, що Вільям Форсайт здійснив революцію у балетній формі, розширивши її межі завдяки деконструкції класичних канонів та впровадженню імпровізаційних методів. Його постановки «In the Middle», «Somewhat Elevated», стали ключовими для розвитку контемпорарі денс, змінюючи сприйняття простору, часу і взаємодії тіла. Акрам Хан, інтегруючи катхак із сучасним танцем, створив новий напрям у контемпорарі денс, зосереджений на глибоких наративних пошуках. Його роботи «Zero Degrees» та «Xenos» демонструють унікальне поєднання кінетичної енергії та емоційної виразності, що підтверджує можливість контемпорарі денс слугувати засобом міжкультурного діалогу. Вейн МакГрегор, працюючи на межі науки й мистецтва, запропонував інноваційний підхід до хореографії, заснований на

нейронауці та цифрових технологіях. Його постановки «Infra», «Entity», «Atomos», «Autobiography» та «Living Archive: Infinite Adaptations» демонструють новаторські методи роботи з тілом, простором і технологіями, відкриваючи нові можливості для сучасного танцю.

4. У системі вищої освіти Європи контемпорарі денс займає вагоме місце, відображаючи актуальні тенденції розвитку хореографічного мистецтва. Аналіз програм провідних європейських закладів, таких як Лондонська школа сучасного танцю, Консерваторія сучасного танцю Роттердама, Національна школа танцю в Афінах, Університет мистецтв Фолькванг, Консерваторія танцю в Парижі, Університет мистецтв у Стокгольмі, Університет Антверпена та Університет мистецтв у Гельсінкі, підтверджує, що викладання контемпорарі денсу ґрунтується на поєднанні традиційних та інноваційних підходів. Європейські освітні програми не лише забезпечують ґрунтовну технічну підготовку, а й спрямовані на розвиток творчого мислення, імпровізаційних навичок, соматичних практик та міждисциплінарних досліджень. Особливістю цих програм є їхня гнучкість, адаптивність до сучасних змін у танці, інтеграція новітніх педагогічних методик і міжкультурних підходів. Заклади акцентують увагу на практичному досвіді, активній взаємодії студентів із професійними хореографами, участі у перформативних проєктах та міжнародних мистецьких обмінах.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми контемпорарі денсу як феномену сучасного мистецько-освітнього простору і вказує на подальше її розроблення за такими перспективними напрямками, як контемпорарі денс в Україні, аналіз європейських освітньо-професійних програм з контемпорарі денсу, перспективи контемпорарі денсу в контексті перформативного мистецтва.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бортник К., Хендрик, О. Застосування експериментальних практик танцю контемпорарі в підготовці магістрів-хореографів. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2024. № 50. С. 31–39.
2. Волотко Л. Філософські основи модернізму та постмодернізму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філософія*. 2013. № 14. С. 80–83.
3. Герц І. І. Тілесність як компонент танцювальної виразності. *Культура України. Мистецтвознавство*. 2017. № 56. С. 77–87.
4. Драч Т. Становлення суміжних з модерном напрямів хореографії в Україні. *Культура України*. 2019. Випуск 63. С. 144–151.
5. Консерваторія сучасного танцю Роттердам. URL: https://web.archive.org/web/20110501011925/http://www.codarts.nl/01_home/02_cons/index.php.
6. Консерваторія танцю в Парижі. URL: <https://www.conservatoiredeparis.fr/fr>.
7. Корчик О. О. Контемпорарі денс: сучасний стан. *Культура і мистецтво: актуальні дискурси: матеріали V Студентської наукової конференції (25 жовтня 2024 року)*. Суми, 2024. С. 116 – 118
8. Плахотнюк О. Джаз-танець у контексті розвитку сучасного хореографічного мистецтва України. *Вісник КНУ ім. Карпенка-Карого*. 2013. Вип. № 12. С. 179–186.
9. Плахотнюк О. Культурно-мистецький вплив джаз-танцю на формування модних тенденцій ХХ століття. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2015. Випуск № 27. С. 252–261.
10. Погребняк М. М. «Contemporary dance»: поняття та основні етапи формування школи. *Тенденції і перспективи розвитку світового хореографічного мистецтва: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 6–7 грудня 2010 р.)*. Полтава: ПНПУ, 2011. С. 14–18.

11. Ткаченко І. Історія хореографічного мистецтва: навчальний посібник. Суми: ФОП Цьома С. П., 2024. 244 с.
12. Ткаченко І. Розвиток вищої хореографічної освіти в Німеччині (друга половина XX – початок XXI століття): монографія. Суми: ФОП Цьома С. П., 2023. 118 с.
13. Ткаченко І. О., Корчик О. О. Інтеграція традицій та новаторства в контемпорарі денс. Мистецькі пошуки. 2025. № 2 (21). С. 88 – 94.
14. Університет Антверпена. URL: <https://web.archive.org/web/20150316123936/http://www.ua.ac.be/>
15. Університет мистецтв у Гельсінкі. URL: <https://www.mba-magistratura.com/institutions/university-of-the-arts-helsinki>.
16. Університет мистецтв у Стокгольмі. URL: <https://www.uniarts.se/english/>.
17. Федотова Н. В. Естетико-філософські основи танцю контемпорарі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 1. С. 132–139.
18. Федотова Н. В. Культурологічні засади та основні техніки танцю контемпорарі. *Питання культурології*. 2022. № 40. С. 349–358.
19. Федотова Н. В. Поняття «Contemporary Dance» (танець контемпорарі): культурологічні, філософські та мистецтвознавчі підходи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2021. № 4. С. 75-80.
20. Хендрик О. Поняття contemporary dance та композиції його хореографічного тексту. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 3. С. 128 – 132.
21. Хендрик О. Ю. Проблема забезпечення навчально-методичним інструментарієм дисципліни «Танець Контемпорарі» у ВНЗ України. *Культура України. Серія: Мистецтвознавство*. 2016. Вип. 54. С. 255–265.
22. Хухра Л. Modern jazz dance та contemporary dance, генезис та розвиток в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 205-209.

23. Чаус О. О. Формування Contemporary dance на основі танцю модерн. *Мистецтвознавчі записки*. 2011. № 19. С. 269–275.
24. Чепалов О. І. Філософія танцю. Передовий досвід українських учених. *Танцювальні студії*. 2018. № 2. С. 10–17.
25. Шариков Д. І. Contemporary dance у балетмейстерському мистецтві. Київ: Київський міжнародний університет, 2010. 173 с.
26. Boisseau R. Panorama de la dance contemporain: 90 choreographe. Rosita Boisseau. Paris: Textuel, 2006. 607 p.
27. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> .
28. Cvejic B. From odd encounters to a prospective confluence: dance-philosophy. *Performance philosophy*. 2015. Vol. 1. DOI: <http://dx.doi.org/10.21476/PP.2015.1129> .
29. Esanu O. The Transition of the Soros Centers to Contemporary Art: the managed avant-garde. Romani: Periferic 8 – Art as Gift, 2008. 20 p.
30. Folkwang Universität der Künste. URL: <https://www.folkwang-uni.de/home> .
31. Foultier A. P. Letting the body find its way: skills, expertise, and Bodily Refection. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11097-022-09838-2> .
32. Fretard D. Danse et non – Danse: vingt-cinq ans d'histoires. Paris, 2004.
33. Hall J. M. Core Aspects of Dance: Aristotle on Posture. *The Journal of Aesthetic Education*. 2019. Vol. 53. № 1. Pp. 1–16.
34. Judith Lynne Hanna «To Dance Is Human» URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/T/bo3640666.html> .
35. Kwan S. When is Contemporary Dance? *Dance Research Journal*. 2017. № 49 (3). P. 38–52.
36. Laet De T. From Contemporary Dance to Contemporaneous Dance. *Documenta: tijdschrift voor theater*. 2016. Vol. 34. № 2. P. 64–89.

37. London Contemporary Dance School. URL: <https://theplace.org.uk/london-contemporary-dance-school> .
38. Mascolo M. The dance technique of Doris Humphrey. Philosophy and theory of movement. 2015. URL: <https://en.matteomascolo.com/la-tecnica-didanza-di-doris-humprh> .
39. Merce Cunningham Trust. URL: <https://www.mercecunningham.org/about/merce-cunningham/> .
40. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> .
41. Nietzschean Influences in Isadora Duncan's Dance Philosophy. Artlark. URL: <https://artlark.org/2022/05/27/nietzschean-influences-in-isadora-duncansdance-philosophy/#comments>.
42. Noisette Ph. Danse contemporaine mode d'emploi. Flammarion, 2010. 255 p.
43. Oxford Dictionary of Dance. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199563449.001.0001/acref-9780199563449> .
44. Preston-Dunlop V. Rudolf Laban. Trinity Laban Conservatory of music & dance. URL: <https://www.trinitylaban.ac.uk/about-us/history/rudolflaban/>.
45. Rosenberg S. Trisha Brown: Between Abstraction and Representation (1966–1998). *Arts. Special Issue Dance and Abstraction*. 2020. Vol. 9(2). № 43. DOI: <https://doi.org/10.3390/arts9020043> .
46. Sally Banes «Terpsichore in Sneakers». Wesleyan University Press, 1987. 270 p.
47. Susan Au «Ballet and Modern Dance». Trames and Hudson, 2012. 232 p.